

Omläggning av kursen. Karaktärerna förändras. – Markis de Norpois. – Bergotte. – Jag slutar för en tid att träffa Gilberte; första utkast till skilsmässans smärta och glömskans oregelbundna landvinningar.

När monsieur de Norpois första gången skulle bjudas hem på middag till oss, uttryckte min mor sitt beklagande dels över att professor Cottard befann sig på resa, dels över att hon själv helt upphört att umgås med Swann, ty såväl den ene som den andre skulle säkerligen ha intresserat den före detta ambassadören – men min far svarade att en utomordentligt angenäm bordsgäst och berömd vetenskapsman som Cottard alltid var ett välkommet tillskott vid ett middagsbord, medan Swann med sitt självsäkra sätt och sin vana att skryta med alla bekantskaper var en vulgär bluffmakare, som markis de Norpois med all säkerhet skulle ha betecknat som en »högfärdsblåsa«. Min fars svar kräver några ord till förklaring, ty man minns kanske Cottard som en medelmått och Swann som en person med den yttersta grannlagenhet och anspråkslöshet i sällskapslivet. Men vad Swann beträffar förhöll det sig så, att denne, som fordom varit god vän med mina föräldrar, till sin tidigare personlighet såsom dels »Swann junior«, dels Jockeyklubbens Swann, hade lagt ytterligare en (som inte skulle bli den sista) nämligen sin egenskap av Odettes make. Han hade anpassat sin instinkt, sina önsknings och sin driftighet efter denna kvinnas enkla ambitioner och lyckats skapa sig en ny ställning, långt under den nivå, där han tidigare befunnit sig, men avpassad efter den hustru som skulle dela den med honom. I denna ställning visade han sig också som en annan människa. Han fortsatte visserli-

gen att på sitt håll umgås med sina personliga vänner, ty han ville inte påtvinga dem Odette, om de inte själva uttryckte en önskan att få lära känna henne, men jämsides med detta liv började han ett annat tillsammans med sin hustru, bland nya människor, och man skulle möjligen ha kunnat förstå om han, för att mäta deras värde och därmed graden av den stolthet det beredde honom att se dem i sitt hem, hade jämfört dem inte med de lysande kretsar där han umgicks före sitt giftermål, utan med Odettes tidigare umgänge. Men fastän man visste att han trivdes i sällskap med föga distingerade tjänstemän och sådana damer med tvetydigt anseende som förekommer på offentliga baler, häpnade man ändå över att höra honom – som förr, och för övrigt än i dag, visste att skickligt smussla undan en inbjudan till Twickenham eller till Buckingham Palace – högt och ljudligt förkunna att hustrun till ett kansliråd varit på visit hos madame Swann. Kanske vill man som en förklaring hävda att den distingerade Swanns anspråkslöshet endast var en raffinerad form av fåfänga, och att han i likhet med vissa judar mycket väl kunde i tur och ordning uppvisa alla de stadier som hans rasfränder passerat: från det naivaste snobberi och den grövsta tölpktighet till den mest utsökta artighet. Men den djupaste förklaringen – som för övrigt kan tillämpas på mänskligheten i dess helhet – var denna, att inte ens våra goda egenskaper är något som vi ständigt kan fritt förfoga över efter behag; i vårt medvetande blir de slutligen så intimt förbundna med de handlingar i vilka vi ansett oss böra utveckla dem, att vi blir överrumplade om vi plötsligt befinner oss i en annan situation, och det faller oss inte ens in att vi även här skulle kunna utveckla samma goda egenskaper. När Swann stolt och ivrigt talade om sitt nya umgänge liknade han de vidsynta eller anspråkslösa stora konstnärer, som mot slutet av sitt liv börjar syssla med matlagning eller trädgårdsskötsel och visar sig naivt förnöjda

när man berömmar deras rätter eller rabatter, men vägrar att på dessa områden acceptera den kritik som de gärna tar emot när det gäller deras mästerverk, eller som skänker bort en tavla för ingenting men blir på dåligt humör om de råkar förlora två francs på domino.

Vad angår professor Cottard, kommer vi längre fram att få mycket med honom att göra, hos madame Verdurin på slottet Raspelière. Vi nöjer oss här till en början med en kort anmärkning. Swanns förändring kunde möjligen vara ägnad att förvåna, eftersom den mig ovetande var fullbordad när jag mötte Gilbertes far på Champs-Élysées, där han för övrigt inte talade till mig och alltså inte kunde skryta inför mig med sina politiska bekantskaper. (Och även om han hade gjort det skulle jag antagligen inte genast ha upptäckt hans fåfänga, ty den föreställning man haft om en människa gör en både döv och blind – det dröjde tre år innan min mor upptäckte att en av hennes systerdöttrar lade rött på läpparna; det var lika osynligt för henne som om det varit helt upplöst i en vätska, ända till den dag då en aning starkare nyans eller någon annan orsak framkallade det fenomen som kallas mätnad: då kristalliserades plötsligt allt det smink som dittills passerat obemärkt, och min mor som oförberedd befann sig ansikte mot ansikte med denna utsvävning i färg, förklarade, som man skulle gjort i Combray, att det var skamlöst, och upphörde nästan att umgås med sin systerdotter). Men med Cottard var det något annat; den tid, då han träffade Swann vid dennes första kontakt med Verdurins, var längesedan förfluten, och äran och de officiella titlarna kommer med åren. Vidare kan man mycket väl göra dumma vitsar och ändå besitta en specialbegåvning som ingen allmänbildning kan ersätta, till exempel en stor strategisk eller medicinsk begåvning. Ty Cottards kolleger betraktade honom inte längre som en helt vanlig doktor, vilken med tiden fått

europaisk berömmelse. De intelligentaste bland de unga medicinarna förklarade – åtminstone under ett par år, ty moderna växlar och uppstår själva ur behovet av omväxling – att om de blev sjuka skulle de inte vilja lämna sitt skinn i någon annans våld än i Cottards. Men de föredrog att umgås med andra av sina överordnade som besatt större litterär eller konstnärlig bildning och med vilka de kunde tala om Nietzsche och Wagner. När det musicerades hos madame Cottard, vid de tillfällen då hon i hopp om att hennes make en dag skulle bli fakultetens dekanus hade mottagning för hans kolleger och elever, föredrog professorn att spela kort i ett annat rum framför att lyssna till musiken. Men hans snabbhet, klarsynthet och säkerhet i diagnosen var berömda. Vad slutligen beträffar det allmänna uppträdande som professor Cottard lade i dagen inför en man som min far, bör man komma ihåg att den natur som vi visar under andra hälften av vårt liv ofta men inte alltid är vår ursprungliga natur, utvecklad eller förkrympt, skärpt eller avtrubbad; den kan också ibland vara en alldeles motsatt natur, som ett ut-och-invänt plagg. Utom hos Verdurins, som alldeles förälskat sig i Cottard, hade hans tveksamma sätt, hans överdrivna blyghet och älskvärdhet i ungdomen gjort honom till en ständig skottavla för grymma skämt. Vem var den sant barmhärtige vän som rådde honom att anlägga ett iskallt yttre? Hans högt uppsatta ställning underlättade saken. Överallt, utom hos Verdurins, där han instinktivt åter blev sig själv, var han kylig, gärna fåordig, men ytterst bestämd då han sade något. Han glömde heller inte att yttra en och annan obehaglighet. Han fick tillfälle att öva in denna nya attityd inför patienter som inte tidigare känt honom och alltså inte kunde anställa några jämförelser – de skulle ha blivit ytterst förvånade om de fått veta att doktor Cottard i grund och botten inte var brysk till sin natur. Särskilt lade han an på att verka absolut oberörd, och när han på sjukhuset med

några av sina vitsar lockade alla att skratta, från överläkarna till yngste underläkaren, skedde det alltid utan att en muskel rörde sig i hans ansikte, som för övrigt var oigenkännligt sedan han rakat av sig skägg och mustascher.

Till sist några ord om markis de Norpois. Han hade varit envoyé före kriget och ambassadör vid tiden för Mac-Mahons statskupp. Trots detta hade han till mångas förvåning flera gånger i fortsättningen fått representera Frankrike i extraordinära uppdrag – till och med som kontrollant av den egyptiska statskulden, varvid han tack vare sin stora skicklighet i finansiella ärenden utfört ett synnerligen förtjänstfullt arbete. Dessa uppdrag hade anförtrotts honom av radikala regeringar som en vanlig borgerlig reaktionär skulle ha vägrat att tjäna och som borde ha betraktat monsieur de Norpois som en misstänkt person på grund av hans förflutna, hans böjelser och åsikter. Men dessa avancerade ministrar tycktes medvetna om att de genom en dylik utnämning bevisade vilken vidsynthet de var mäktiga, så snart det gällde Frankrikes bästa; dessutom höjde de sig över vanliga politikerns nivå genom att göra sig förtjänta av att i själva *Journal des Débats* hedras med epitetet statsmän; slutligen drog de nytta av den prestige som är fästad vid ett aristokratiskt namn och det intresse som alltid väcks av den teaterkupp en oväntad utnämning utgör. De visste också att de genom att vända sig till monsieur de Norpois kunde skörda alla dessa fördelar utan att behöva frukta någon brist på lojalitet från hans sida – härvidlag borde markisens börd utgöra en garanti och alls icke någon fara. På denna punkt misstog sig regeringen heller inte. För det första emedan en viss aristokrati, som från barndomen vant sig att betrakta sitt namn som en omistlig inre förmån (vars värde tämligen exakt uppskattas av dess likar samt av dem som är av ännu högre börd), vet att den kan bespara sig de ansträngningar som åtskilliga ofrälse per-

soner utvecklar för att hysa uteslutande anständiga åsikter och umgås med uteslutande anständiga personer. Dessa ansträngningar leder sällan till något större resultat, och för aristokraten är de helt enkelt överflödiga. Däremot är dessa aristokratiska kretsar ytterst angelägna om att höja sitt anseende hos de furstliga eller hertigliga familjer som står närmast över dem. Detta kan endast ske genom att de utökar sitt namn med något det dittills saknat, något som kommer en aristokrat att stå över en annan som är honom jämställd i fråga om börd, nämligen politiskt inflytande, litterär eller konstnärlig berömmelse, en stor förmögenhet. Och de ansträngningar han besparar sig både gentemot den betydelselösa lantjunkaren som är föremål för de ofrälse uppvaktning och gentemot den fursten som inte skulle ha något som helst intresse av hans vänskap, dem koncentrerar han på politiker, till och med om de är frimurare, bara de kan skaffa in honom på någon ambassad eller stödja honom vid valen, samt på konstnärer eller vetenskapsmän som kan vara honom till nytta när det gäller att »slå igenom« på det område som intresserar honom – med ett ord på alla dem som har möjligheter att hjälpa honom till en ny berömmelse eller ett rikt gifte.

Men i fråga om monsieur de Norpois spelade i synnerhet det förhållandet in, att han under sin långa diplomatbana hunnit genomträngas av den negativa, slentrianmässiga och konservativa anda som benämnes »regeringsanda« och som verkligen är utmärkande för alla regeringar, och särskilt för kanslierna under alla slags regeringar. Han hade under sin karriär tillägnat sig utpräglad motvilja, fruktan och förakt för de mer eller mindre revolutionära eller i varje fall inkorrekt metoderna som oppositionen brukar begagna sig av. Med undantag för en del obildat folk bland de lägre klasserna eller i umgängeslivet, som inte har några begrepp om vad artskillnad vill säga, gäller

den regeln att det är andan och inte åsikterna som förenar. En akademiledamot i Legouvés stil, som företrädde en klassicistisk ståndpunkt, skulle hellre ha applåderat ett hyllningstal till Victor Hugos minne, hållet av Maxime Du Camp eller Mézières, än ett till Boileaus minne, hållet av Claudel. En gemensam nationalism är nog för att förena Barrès med dem som röstar på honom och som säkerligen inte ser någon större skillnad mellan honom och Georges Berry, men inte med dem av hans kolleger i Franska akademien, vilka delar hans politiska åsikter men inte hans anda och följaktligen framför honom föredrar till och med motståndare som Ribot och Deschanel, som i sin tur åtskilliga trofasta monarkister känner sig stå närmare än Maurras och Léon Daudet, trots att dessa senare även önskar en restauration av kungamakten. Monsieur de Norpois var fåordig icke endast av professionell vana, försiktighet och förbehållsamhet, utan även därför att orden får mera värde och större nyansrikedom för en man som, i ett tal eller protokoll, sammanfattar sin tioåriga strävan att närma tvenne riken till varandra, i ett enda adjektiv, som ytligt sett ter sig banalt men som för honom innehåller en hel värld. Markisen hade i den kommission där han satt tillsammans med min far rykte om sig att vara ytterst kylig, och alla lyckönskade min far till den vänskap som den före detta ambassadören visade honom. Min far var själv den förste att förvånas över denna vänskap, ty han för sin del visade sig i allmänhet föga älskvärd och var därför van att inte vara eftersökt annat än av sina närmaste vänner, och detta erkände han helt öppet. Han var medveten om att diplomatens närmanden hade sin förklaring i den rent individuella synpunkt från vilken var och en avgör sina sympatier och från vilken en person med rika gåvor på intelligensens eller hjärtats område men som man råkar finna tråkig eller irriterande, blir mindre värdefull än en annan, vars fryntliga glättighet i mångas

ögon ter sig uteslutande tom, ytlig och värdelös. »Norpois har bjudit mig på middag igen; det är verkligen underligt! Alla i kommissionen var lika förvånade; han umgås inte med någon där. Jag är säker på att jag kommer att få veta oerhört spännande saker om 1870 års krig.« Min far hade reda på att monsieur de Norpois varit kanske den ende som varnat kejsaren för Preussens växande makt och krigiska avsikter, och att Bismarck visat en särskild uppskattning av hans intelligens. Och nu senast vid galaföreställningen på Operan till konung Theodosius ära hade tidningarna påpekat det långa samtal konungen haft med monsieur de Norpois. »Jag måste ta reda på om kungens besök verkligen har någon betydelse«, sade min far som var ytterst intresserad av utrikespolitiska frågor. »Den gode Norpois är visserligen mycket tillknäppt, men för mig brukar han öppna sig så snällt som helst.«

Vad min mor beträffar hade ambassadören kanske inte precis det slags intelligens som tilltalade henne mest. Och jag måste säga att monsieur de Norpois konversation utgjorde en så enastående repertoar av föråldrade språkformer, typiska för ett visst yrke, en viss klass och en viss tid – en tid som för just det yrket och den klassen kanske ännu inte är helt förgången – att jag ibland är ledsen att inte bokstavligt ha lagt på minnet de yttranden jag hört av honom. På så sätt skulle jag ha kunnat anlägga en gammalmodig stil lika lättvindigt som den skådespelare vid Palais-Royal-teatern som tillfrågades om var han lyckades hitta sina häpnadsväckande hattar och svarade: »Jag hittar inte mina hattar. Jag behåller dem.« Med ett ord, jag tror att min mor fann monsieur de Norpois en smula gammaldags, vilket ingalunda misshagade henne när det gällde uppträdandet men tilltalade henne mindre när det gällde – inte precis åsikterna, ty monsieur de Norpois hyste synnerligen moderna åsikter – men sättet att uttrycka sig. Hon kände emellertid att hon på

ett diskret sätt smickrade sin make, när hon talade i beundrande ordalag om diplomaten som visade honom en så utomordentlig sympati. Då hon styrkte min far i hans goda uppfattning om monsieur de Norpois och därigenom också kom honom att hysa en god uppfattning om sig själv, var hon medveten om att uppfylla den plikt som bestod i att göra livet angenämt för sin make, på samma sätt som hon vakade över att matlagningen sköttes omsorgsfullt och betjäningen friktionsfritt. Och som hon var oförmögen att ljuga för min far intalade hon sig att hon verkligen beundrade ambassadören för att kunna uppriktigt lovorda honom. För övrigt uppskattade hon spontant hans vänliga ansiktsuttryck och en smula gammalmodiga artighet (så ceremoniös att han när han på promenad fick se min mor som kom åkande i vagn, rätade på sin resliga gestalt och kastade sin nytända cigarr långt ifrån sig innan han lyfte på hatten för henne), hans välavvägda konversation, varunder han talade så litet som möjligt om sig själv och alltid tog hänsyn till vad som var angenämt för andra, hans häpnadsväckande snabbhet att besvara ett brev (det kunde hända att min far knappt hunnit skriva till markisen, förrän han fick mottaga ett brev med dennes stil på kuvertet; i första ögonblicket trodde han då att breven haft oturen att gå om varandra) – det verkade nästan som om posten haft särskilda lyxtömningar av brevlådorna för hans skull. Min mor förvånades ständigt över att han kunde vara så punktlig trots alla sina göromål och så älskvärd trots sitt stora umgänge. Hon tänkte inte på att sådana »trots« inte är något annat än misskända »på grund av« och att (liksom åldringar alltid är förvånande pigga för sin ålder, konungar förvånande anspråkslösa och landsortsbor förvånande väl underrättade om allt) det var samma vanor som tillät monsieur de Norpois att gå i land med alla sina göromål och samtidigt så snabbt besvara alla brev, att vara omtyckt i sällskapslivet och samtidigt visa sig älskvärd mot

oss. Min mors misstag bestod dessutom i att hon, i likhet med alla människor med alltför utpräglad anspråkslöshet, placerade allt som hade med henne själv att göra på ett lägre plan och följaktligen utanför allt annat. Det svar min fars vän sänt oss så omedelbart, vilket hon ansåg som en stor vänlighet på grund av den stora mängd brev han hade att skriva varje dag, utgjorde för henne ett undantag från denna brevmängd, vari det i själva verket ingick som en liten beståndsdel. Likaså undgick det henne att en middag hos oss i monsieur de Norpois ögon utgjorde en av de otaliga faktorerna i hans sociala tillvaro; hon tänkte inte på att ambassadören förr i tiden under sin diplomatiska verksamhet varit van att betrakta middagsbjudningar som en del av sin tjänstgöring, varvid han hade att utveckla en invand älskvardhet som man helt naturligt inte kunde vänta sig att han undantagsvis skulle lägga av då han kom på middag till oss.

Första gången monsieur de Norpois var på middag hemma – det var ett år då jag ännu brukade leka på Champs-Élysées – har fäst sig i mitt minne därför att jag på eftermiddagen samma dag äntligen fått gå och se Berma i »Fedra«, på matiné, och även därför att jag under samtal med monsieur de Norpois plötsligt, på ett alldeles nytt sätt, fick klart för mig hur annorlunda de känslor var, som väcktes till liv inom mig av allt som hade med Gilberte Swann och hennes föräldrar att göra, mot de reaktioner som denna familj uppväckte hos andra.

Troligen var det på grund av den märkbara nedslagenhet som grep mig inför de annalkande nyårsferierna – under vilka jag enligt vad Gilberte meddelat mig inte skulle få träffa henne – som min mor ville bereda mig en förströelse; en dag sade hon: »Om du fortfarande har lika stor lust att se Berma, så tror jag att din far kanske skulle låta dig gå på teatern; du skulle kunna få sällskap med mormor.«

Min far hade dittills varit mycket emot att jag skulle slösa bort

tid och riskera att bli sjuk för sådant som han till min mormors fasa kallade rena onödigheterna, men nu hade monsieur de Norpois sagt honom att han borde låta mig gå och se Berma, att det vore ett minne för en ung man att ta med sig ut i livet, och det var inte långt ifrån att han betraktade den av ambassadören tillstyrkta föreställningen som på något sätt ingående i en receptsamling, ytterst värdefull för den som önskar vinna framgång i en lysande karriär. Min mormor, som gjort en stor uppoffring till förmån för min hälsa, då hon för min räkning avstod från det stora utbyte jag enligt hennes mening skulle haft av att se Berma, förvånades över att denna hälsa plötsligt fick mindre betydelse efter ett enda ord av monsieur de Norpois. Rationalist som hon var, hoppades hon att jag skulle bli frisk om jag följde läkarens föreskrifter om friluftsliv och tidigt sänggående, och nu betraktade hon den planerade överträdelsen av denna regim som en ren katastrof. I djupt bedrövad ton yttrade hon till min far: »Vad du tar saken lättsinnigt!« Denne blev högst förtörnad och svarade: »Jaså, är det nu svärmor som vill hindra honom från att gå på teatern! Det är ändå väl starkt, efter att ständigt ha gått omkring och sagt att det vore så nyttigt för honom!«

Men monsieur de Norpois hade också förändrat min fars inställning på en punkt som var oändligt mycket mer betydelsefull för mig. Min far hade alltid velat att jag skulle bli diplomat, men själv kunde jag inte uthärda tanken att efter ett par års tjänstgöring i något departement kanske bli sänd som ambassadör till en huvudstad där Gilberte inte bodde. Jag skulle hellre ha velat återvända till mina gamla litterära planer, som fötts och skrinlagts under mina promenader åt Guermanteshållet. Men min far hade ständigt motsatt sig mitt val av den litterära banan, som han ansåg vida underlägsen en diplomatisk karriär. Han vägrade till och med att betrakta den som en verklig levnadsbana, allt intill den dag då monsieur de Norpois, som

inte var särskilt svag för de senast utkläckta diplomatkullarna, försäkrade honom att man som författare kunde vinna lika mycken aktning och göra en lika stor insats som i diplomatiska kåren, och dessutom åtnjuta större personlig frihet.

»Tänk, det skulle jag verkligen inte ha trott! Den gode Norpois har ingenting alls emot tanken på att du skulle ägna dig åt litteraturen!« sade min far. Och som han själv ägde tämligen stort inflytande trodde han att allting kunde ordnas och få en tillfredsställande lösning om man bara talade med inflytelserika personer. »Jag skall ta med honom hem på middag en kväll efter arbetet i kommissionen. Du får prata en stund med honom, så att han kan bilda sig en uppfattning om dig. Skriv någonting bra som du kan visa honom; han har goda förbindelser med redaktören för *Revue des Deux-Mondes* och kan säkert skaffa in dig där. Det kommer han nog att ordna; han är klipsk så det förslår – och han ser faktiskt ut att tycka att diplomatiska kåren just nu...«

Tanken på lyckan att inte behöva skiljas från Gilberte ingav mig önskan – men ingalunda förmågan – att skriva något verkligt bra, som kunde visas upp för monsieur de Norpois. Efter några inledande sidor var jag så utled på det hela att pennan bokstavligen föll ur handen på mig; jag grät av förtret och tänkte att jag aldrig skulle få någon författartalang, att jag var obegåvad och inte ens i stånd att dra nytta av den möjlighet att alltid få stanna i Paris, som monsieur de Norpois tillståndande besök skulle erbjuda mig. Det enda som något lättade min sorg var hoppet om att få gå och se Berma.

Men liksom jag inte ville se stormen annat än vid den kust där den rasade med högsta styrka så skulle jag heller inte ha velat se den stora skådespelerskan annat än i en av de klassiska roller som Swann sagt att hon tolkade så sublimt. Ty när det är hoppet om en värdefull upptäckt som kommer en att längta efter vissa upplevelser av naturen eller konsten, drar man sig

för att öppna sin själ för något mindre, som skulle kunna inge en felaktiga uppfattningar om det Skönas exakta värde. Berma i »Andromake«, »Mariannes nycker« eller »Fedra« var en av de stora upplevelser som min fantasi längtat så intensivt efter. Att en gång få höra Berma deklamera:

Man säger att ni snart skall resa härifrån

skulle ge mig samma lyckokänsla som om en gondol en dag förde mig till Frarikyrkan för att beundra Tizian eller till San Giorgio dei Schiavoni för att njuta av Carpaccio. Jag kände dessa verser i tryckt svartvit version från vanliga böcker; men mitt hjärta klappade vid tanken att jag äntligen skulle få se dem badande i den gyllene röstens solmättade atmosfär. En Carpaccio i Venedig och Berma i »Fedra« var tvenne mästerverk av målarkonst och dramatik, och den tjuskraft som var knuten till dem gjorde dem så levande, det vill säga så odelbara, för mig, att om jag sett Carpaccio på Louvren eller Berma i någon pjäs jag aldrig hört talas om, skulle jag inte längre ha kunnat erfara samma hänryckta förundran vid att med öppna ögon äntligen få skåda det ofattbara och enastående föremålet för tusen drömmar. Jag väntade också att Bermas spel skulle uppenbara för mig vissa hemligheter om lidandets höghet, och jag tänkte att allt som var stort och sant i hennes spel måste visa sig ännu större och sannare om det fick berika ett verkligt värdefullt stycke, än om hon helt enkelt spelade ut det sanna och sköna i en medelmåttig och banal intrig.

Om jag gick och såg Berma i en modern pjäs, skulle det dessutom bli svårt för mig att bedöma hennes konst och hennes diktion, eftersom jag inte skulle kunna skilja mellan det som hörde till texten, som jag ju inte kände till på förhand, och det som lades till den genom tonfall och gester, vilka skulle tyckas

mig organiskt sammanvuxna med texten. Men de klassiska verken, som jag kunde utantill, tedde sig för mig som vidsträckta, på förhand reserverade ytor, på vilka jag fritt skulle kunna uppskatta de ingivelser med vilka Berma skulle fylla dem, liksom *al fresco*, tack vare sin inspirations ständigt nya lyckokast. Tyvärr hade Berma för flera år sedan lämnat de stora scenerna och var numera stjärna och stor attraktion på en boulevardteater, där hon aldrig spelade klassikerna. Hur mycket jag än forskade bland teateraffischerna fann jag aldrig annonser annat än om helt nya pjäser, som skrivits enkom för henne av någon författare på modet. Men en morgon, när jag stod och tittade efter nyårsveckans matinéer bland teateraffischerna, fick jag för första gången se – som avslutning på en föreställning vilken skulle inledas med något troligen likgiltigt stycke, vars titel var dunkel för mig emedan den syftade på en handling om vilken jag ingenting visste – två akter av »Fedra« med Berma, och på de båda följande matinéerna »Falska juveler« och »Mariannes nycker«. Dessa namn var liksom »Fedra« helt genomskinliga för mina ögon, fyllda av ljus, därför att jag kände dem så väl, alltigenom upplysta av ett konstens leende. De tycktes mig öka Bermas egen storhet, när jag under teaterprogrammen i tidningen läste att det var hon som beslutat på nytt visa sig för publiken i några av sina tidigare roller. Skådespelerskan var alltså medveten om att vissa roller äger ett intresse som överlever både deras första aktualitet och deras framgång vid senare repriser; hon betraktade dem, i den tolkning hon gav dem, som bestående konstverk från ett museum, vilka det kunde vara nyttigt att åter visa för den generation som redan beundrar dem eller för den som ännu inte sett dem. När »Fedra« på detta sätt annonserades mitt bland teaterstycken vilkas enda uppgift var att hjälpa publiken att fördriva en kväll, utan att pjäsens korta titel ens stod tryckt med fetstil, gjorde detta samma intryck som

en värdinnas underförstådda mening när hon presenterar sina gäster innan de sätter sig till bords och mitt ibland namnen på inbjudna som är vanliga inbjudna, plötsligt utan att ändra tonfall eller röstläge säger: Författaren Anatole France.

Läkaren som skötte mig – han som förbjudit alla resor – avrådde mina föräldrar från att låta mig gå på teatern; jag skulle komma hem sjuk, kanske för lång tid, och resultatet skulle bli mera lidande än glädje. Frukten för sådana följder kunde ha hejdat mig om jag av föreställningen väntat mig endast ett nöje som kunnat neutraliseras av en efterföljande smärta. Men vad jag väntade mig av denna matiné – liksom av resan till Balbec och resan till Venedig, som jag längtat så efter – var något helt annat än ett nöje. Jag väntade mig sanningar från en värld verkligare än den i vilken jag levde, sanningar som, när jag en gång tillägnat mig dem, aldrig mera skulle kunna berövas mig genom min gagnlösa tillvaros ovidkommande upplevelser, inte ens när dessa var smärtsamma för min kropp. Det nöje föreställningen skulle bereda mig såg jag på sin höjd som en form vilken kanske var nödvändig för att dessa sanningar skulle kunna förnimmas, och detta var nog för att komma mig att hoppas att de obehag man förberett mig på inte skulle börja förrän efter föreställningens slut, så att inte denna behövde äventyras och förvanskas av dem. Jag tiggde och bad mina föräldrar, som efter läkarens besök inte längre ville låta mig gå på »Fedra«. Åter och åter upprepade jag för mig själv tiraden:

Man säger att ni snart skall resa härifrån...

jag prövade alla tänkbara olika betoningar, för att bättre kunna uppskatta det oväntade i Bermas tonfall. Den gudomliga Skönheten, som Bermas spel skulle uppenbara för mig, var liksom det allra heligaste gömd bakom en förlåt som dolde den för mig

och kom mig att varje ögonblick i fantasien förläna den en ny gestalt, alltefter de uttryck av Bergotte – i det lilla häftet som Gilberte hittat – som dök upp i mitt medvetande: »Plastisk ädelhet, kristen askes, jansenistisk blekhet, prinsessa av Troizen och furstinna av Clèves, mykenskt drama, delfisk symbol, solmyt.« Den tronade natt och dag i min själs innersta, på ett altare med ständigt tända ljus, och det var mina stränga och lättsinniga föräldrar som skulle avgöra om min själ för alltid skulle få hysa den obesløjade gudinnans fulländade behag, liksom den nu hyste hennes osynliga gestalt. Med ögonen fästade på den ofattbara bilden kämpade jag från morgon till kväll mot de hinder familjen lade i min väg. Men då de slutligen fallit och min mor – trots att matinén ägde rum just den dag då min far skulle ta med sig monsieur de Norpois hem på middag efter kommissionens sammanträde – sagt de förlösande orden: »Seså, vi vill inte göra dig ledsen; om du tror att du skulle ha så stor glädje av det, så får du väl gå«; då detta teaterbesök, som dittills varit förbjudet, med ens berodde endast på mig; då jag för första gången inte längre behövde kämpa för att det skulle bli möjligt, då frågade jag mig om det verkligen var önskvärt att det kom till stånd, om det inte fanns andra skäl än mina föräldrars förbud, som borde avhålla mig därifrån. Först och främst greps jag av en sådan ömhet för mina föräldrar, sedan de givit mig sitt tillstånd (förut hade deras grymhet fyllt mig med avsky), att blotta tanken på att bedröva dem bedrövade mig själv; jag tyckte plötsligt att livets ändamål inte längre var sanningen utan ömheten och att livet självt var gott om mina föräldrar var lyckliga och ont om de var olyckliga. »Jag vill inte gå om det gör dig ledsen«, sade jag till min mor, som i sin tur gjorde allt hon kunde för att befria mig från baktanken att saken bedrövade henne, ty en sådan baktanke, sade hon, skulle förstöra hela glädjen av föreställningen, och det var just för denna

glädjes skull som hon och min far upphävt sitt tidigare förbud. Men då kände jag plötsligt förpliktelsen att glädjas som en börda. Och om jag kom hem sjuk, skulle jag då bli frisk i tid för att efter lovet kunna gå ut på Champs-Élysées så snart Gilberte kommit tillbaka? Jag konfronterade alla dessa motiv med idén om Bermas fullkomlighet, dold bakom sin förlåt. Vilket vägde tyngst? I en vågskålen lade jag: »veta att mamma är ledsn, kanske inte kunna gå ut på Champs-Élysées«, och i den andra: »Jansenistisk blekhet, solmyt«; men dessa ord fördunklades småningom inför min blick, sade mig inte längre någonting, förlorade hela sin tyngd. Min tvekan blev så plågsam att om jag nu beslutat mig för att gå på teatern, skulle det ha skett endast för att sätta en gräns för denna tvekan och definitivt befria mig från den. Det skulle ha varit för att förkorta mitt lidande och inte längre i hopp om en intellektuell behållning och av längtan efter det fullkomliga, som jag skulle ha låtit mig föras inte till den Visa Gudinnan men till den oblidkeliga Gudom utan ansikte och utan namn, som oförmärkt bytt plats med henne bakom förlåten. Men plötsligt förändrades allt, och min längtan att gå och se Berma fick en ny stöt som kom mig att med otålighet och glädje se fram mot matinén: en morgon, då jag gjorde min vanliga, sedan någon tid så plågsamma halt framför pelaren med teaterannonserna, fick jag se en nyuppsatt, ännu fuktig affisch med alla detaljer om »Fedra«. Visserligen lade den övriga rollfördelningen ingenting till min önskan att bevista föreställningen, men den gav konkretare form åt det ena av de alternativ jag obeslutsamt vacklade mellan. Affischens datum var icke för den dag då jag läste den, utan för den då föreställningen skulle äga rum, med det exakta klockslaget då ridån skulle gå upp, vilket gav den förestående händelsen en nästan omedelbar karaktär, som om den redan börjat förverkligas. Jag hoppade av glädje framför annonspelaren vid tanken på

att jag den dagen, vid det klockslaget, skulle sitta på min plats i väntan på att få se Berma, och gripen av en plötslig fruktan att mina föräldrar inte skulle hinna skaffa två goda platser åt min mormor och mig störtade jag hem, driven av de magiska ord som i mitt medvetande hade utträngt »Jansenistisk blekhet« och »solmyt«, nämligen: »damer i hatt äga icke tillträde på parkett; dörrarna stängas klockan två«.

Ack! Denna första matiné blev en stor besvikelse. Min far föreslog att han skulle sätta av mormor och mig vid teatern då han åkte till kommissionen. Innan han for hemifrån sade han till min mor: »Se till att vi får en god middag; du kommer väl ihåg att jag tar med mig Norpois?« Min mor hade ingalunda glömt bort detta. Alltsedan föregående dag gick Françoise omkring i ett rus av skaparglädje; hon var lycklig över att få ägna sig åt matlagningskonsten, för vilken hon otvivelaktigt hade stor begåvning; dessutom var hon stimulerad vid tanken på en extra middagsgäst och gladde sig åt att, enligt metoder som hon var ensam om att känna till, få anrätta oxkött i gelé. Som hon fäste den största vikt vid den inneboende kvaliteten hos det material som skulle ingå i hennes verk, gick hon själv till hallarna för att se ut de bästa styckena rumpstek, oxbog och kalvfötter, på samma sätt som Michelangelo tillbringade åtta månader i Carraras stenbrott för att välja de vackraste marmorblocken till sitt monument över Julius II. Françoise utvecklade i dessa ärenden en sådan iver, att mamma vid åsynen av hennes upphettade ansikte greps av fruktan för att vår gamla trotjänarinna skulle bli sjuk av överansträngning liksom skaparen av medicéernas gravvård i Pietrasantas marmorbrott. Redan föregående dag hade Françoise till gräddning hos bagaren skickat vad hon kallade en Nev'Yorkskinka, dold som ett stycke rosafärgad marmor under en läcker degskorpa. Tvivlande på språkets rikedom och sina egna örons vittnesbörd trodde

Françoise antagligen, första gången hon hörde talas om Yorkskinka, att hon hört fel och att man nämnt namnet på den stad hon redan kände till – ty att det kunde existera både ett York och ett New York föreföll henne som ett otroligt vokabulärslöseri. Därför föregicks alltid namnet York i hennes öron (eller i hennes ögon, om hon läste en annons) av »New«, som hon uttalade »Nev'«. Följaktligen sade hon alldeles i god tro till flickan i köket: »Gå och köp lite skinka hos Olida. Madame har särskilt sagt till att det skall vara Nev'York.«

Medan Françoise den dagen var uppfylld av det skapande geniets glödande visshet, hade sökarens grymma oro fallit på min lott. Så länge jag ännu inte hade sett Berma kände jag mig visserligen lycklig. Denna lycka fyllde mig på den lilla platsen framför teatern, där de avlödade kastanjeträden två timmar senare skulle glänsa med metalliska reflexer, så snart de tända gaslyktorna belyste deras grenverk; den fyllde mig när jag passerade vaktmästarna, vilkas utnämning, avancemang och hela öde berodde av den stora stjärnan (som ensam satt inne med makten i denna administration, i vars spets tillfälliga och enbart nominella teaterchefer efterträdde varandra utan att någon fäste sig därvid) och som tog emot våra biljetter utan att kasta en blick på oss. De var helt upptagna av frågan huruvida alla Bermas föreskrifter hade meddelats den nya personalen, så att det verkligen var klart att klacken aldrig skulle applådera henne, att fönstren skulle stå öppna så länge hon inte kommit in på scenen och att därefter varenda dörr måste hållas absolut stängd, att ett fat med varmt vatten skulle smusslas in bredvid henne för att dra till sig scendammet. Om en kort stund skulle hennes vagn, förspänd med tvenne hästar med långa manar, stanna framför teatern; hon skulle stiga ur inhöljd i pälsverk, besvara folkets hyllning med en likgiltig gest och skicka en av sina kammarjungfrur för att ta reda på om den rätta avantscen-